

Helmonds

Kwartaalblad
Heemkondekring
Helmont

HEEM

winter 2014 € 2,95

23

*August Hendrik Sassen
Het recht van hoefslag
Leengoed Kruisschot*

Colofon

Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmont.
Gesticht op 24 mei 1948.

BESTUUR

voorzitter

C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond
tel.: 0492 - 537094

e-mail: c.verhofstadt@heemkundekringhelmont.nl

secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond
tel.: 0492 - 534857

e-mail: w.lieshout@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond
tel. 0492 - 520945

e-mail: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

J. Schiffers, Gabriëlsstraat 8, 5708 KA Helmond
tel. 0492 - 529833

e-mail: j.schiffers@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

G. van Liempt, van Weerden Poelmanstraat 14,
5703 CS Helmond, tel. 0492 - 554233

e-mail: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

LIDMAATSCHAP

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank nr. 1238.55.004 of ING nr. 2641099
t.n.v. penningmeester Heemkundekring

LET OP: Vanaf 1-2-2014 wijzigen de nummers in:
NL10RABO0123855004 en **NL29INGB 0002641099**

INLICHTINGEN

e-mail: info@heemkundekringhelmont.nl

e-mail Het Baken: baken@heemkundekringhelmont.nl

PUBLIC RELATIONS

G. van Liempt, tel. 0492 - 554233

e-mail: pr@heemkundekringhelmont.nl

WEBSITE

www.heemkundekringhelmont.nl

REDACTIE

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen,

Kelly Geerts, Marinus van den Elsen

e-mail: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Drukkerij Van Stiphout

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Google Earth, Archeologische dienst Helmond,
Edah Museum Helmond, Theo de Jong, Hans Vogels,
Marinus van den Elsen, RHCe, Jan Timmers,
Pierre van de Meulenhof.

Omslag voorzijde: Afgelopen winter was de kapel
van Binderen enkele weken met sneeuw bedekt. Een
uitgelezen kans voor een winters plaatje (foto Marinus
van den Elsen).

Omslag achterzijde: Het Helmonds Monopoly spel
is ergens in de jaren dertig door een onbekende met
de hand gemaakt (collectie Industrieel Atrium, foto
Marinus van den Elsen).

Inhoud

3 Van de redactie

4 Van het bestuur

5 Korte berichten

8 Agenda

10 Boekbespreking

18 August Hendrik
Sassen

25 Het recht van
hoefslag

30 Leengoed
Kruisschot

35 Begunstigers

Van de redactie

U herinnert zich vast nog de Sassen-
straat en het Sassenplein, die beiden
als gevolg van de stadsvernieuwing
verdwenen. Met die grootse renovatie
startte de gemeente in het vierde kwart
van de vorige eeuw. Daarbij gingen
straatnamen verloren die zeer tot de
verbeelding spraken en nauw met de
historie van Helmond verbonden waren.
De naam Sassen mag dan wel als straat-
naam verdwenen zijn, het *Sassen Cruice* is
er nog altijd, dat zullen ze niet zo *hendig*
afnemen. Het toponiem bestaat namelijk
al sinds 1388, dat is toch al zo'n slordige
zeshonderdvijfentwintig jaar.

De naam herinnert ook aan August
Sassen, een Bosschenaar die een
bijzondere Helmonder werd. August
Sassen werkte vanaf 1869 op het
Helmondse notariskantoor van zijn vader
en werd later zelf als notaris aangesteld.
Het was echter geen al te drukke praktijk,
daarom kon hij veel tijd aan historisch
onderzoek besteden. In 1880 werd hij
benoemd tot stadsarchivaris en stond als
zodanig garant voor diverse publicaties.
Anderzijds was Sassen ook artistiek
begaafd. Hij tekende ondermeer de
Watermolenwal als onderdeel van de
vroegere verdedigingswerken en legde het
Helmond van de negentiende eeuw vast
in fraaie aquarellen. Meer over August
Hendrik Sassen en het *Sassen Cruice*,
leest u verderop in deze uitgave.

Van de veertiende tot de negentiende
eeuw werd in Helmond een boete
opgelegd aan diegenen die in de maanden
mei, juni, juli en augustus hun vee lieten
grazen in de gemene beemden.

Voor het laten weiden van vee gold het
zogenaamde recht van hoefslag. Wie
van dit recht gebruik maakte, moest
een zekere belasting betalen. Het vee
graasde voornamelijk in het beemdgebied
De Weerd, achter de voormalige abdij
van Binderen en tussen de gebieden
Kemenade en Kruisschot. Hoe het recht
van hoefslag werd toegepast en later
ten behoeve van het bedrijfsleven werd
afgekocht, leest u in het artikel *'Het recht
van hoefslag te Helmond'*.

Het gehucht Kruisschot onder
Stiphout kent al lang geen recht van
hoefslag meer, al zijn er in deze buurt wel
veel graslanden. De buurtschap komt
in de Brabantse leenregisters voor vanaf
1382 en kende tot ergens in de zestiende
eeuw de hoeve Kruisschot. Het was een
zogeheten *moated site*, een complex met
enige gebouwen binnen een omgrachting.
In 1645 werd gesproken over *'nogh seeker
molte met grachte omgraven, daer eertijts een
huys opgbestaen heeft'*. De hoeve was toen
dus al verdwenen. Wat nog rest is een
gedeelte van de oude gracht. De historie
van Kruisschot kunt u lezen in een
bijdrage van Jan Timmers.

*Ons volgend kwartaalblad verschijnt op
1 april 2014. Kopij kunt u tot 1 februari inzenden
aan redactie@heemkundekringhelmont.nl
De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud
van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht
voor stukken in te korten of aan te passen.*

Van het bestuur

Het afgelopen jaar is er een goede tendens geweest binnen onze Heemkring. Met succes is het boek *De Knaal* uitgebracht, waarvan zowel de eerste als de tweede druk, beide 500 exemplaren, geheel is uitverkocht. Ook de vooruitzichten voor onze lezingen en excursies blijven florissant. Hiervoor bestaat nog steeds voldoende animo en waardering, al was er helaas voor Peerke Donders te weinig belangstelling, zodat we deze trip moesten annuleren.

De bereikbaarheid van onze heemkamer blijft zorgelijk. De toegang middels een wenteltrapje is triest en beschamend, voor gehandicapten een niet te nemen hindernis. Gesprekken over verhuizing naar vertrekken op de begane grond zijn stukgelopen. Wij blijven uitzien naar een betere locatie. Deze zal in ieder geval goed toegankelijk en representatief moeten zijn.

Onze Heemkamer(s)

Elke donderdag bent u welkom in een van onze Heemkamers. 's Morgens van 10.00 tot 12.00 uur bij de Heemkamer in het stadshobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23. Hier zijn wij u graag behulpzaam bij het uitzoeken van uw stamboom.

's Middags is de Heemkamer in het Con Brio gebouw, Braakse Bosdijk 2a geopend. Van 14.00 tot 16.00 uur kunt u desgewenst onze collecties en boekenbestand kosteloos raadplegen.

Nazaten van twee bekende Helmonders, met name verloskundige Anna van Eekeren en pastoor Brandsma, hebben materiaal gelegateerd dat zowel voor de Heemkundekring als voor Helmond van historisch belang is. Het betreft onder andere notities en registraties van boringen uit de praktijk van Anna en een educatief plakboek van de pastoor. Alle informatie wordt geanalyseerd. De resultaten zullen wij later bekendmaken.

In januari zullen burgemeester Blanksma en wethouder Van den Heuvel onze heemkamer bezoeken om kennis te maken met onze Heemkring en al haar werkgroepen.

Het bestuur wenst u een gezond en gelukkig 2014 en een goed heemjaar toe.

Elke donderdag staan gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. *Daarom zeggen wij langs deze weg dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.*

De achtergronden en de geschiedenis van de Zuid-Willemsvaart

Op dinsdag 5 november hield de heer Cees Verhagen een heel interessante lezing over de Zuid-Willemsvaart. Waarom moest er zo'n kanaal komen en hoe ging dat graven van een kanaal in zijn werk?

Er waren al heel belangrijke grote rivieren die door Nederland stromen, maar die waren in die tijd erg onbetrouwbaar. De Maas bijvoorbeeld was maar drie á vier maanden per jaar bevaarbaar. De Zuid-Willemsvaart was daarom hard nodig als zogenaamd Maasvervangend kanaal.

Cees Verhagen vertelde daarover, maar ook over het kanaal Fossa Eugeniaana waaraan de Spanjaarden al in de 17^e eeuw bezig waren om te proberen de Maas-Rijn handel af te snoepen van de Noordelijke Nederlanden. Dat kanaal van Venlo naar Rheinburg in Duitsland is echter nooit klaargekomen. Ook het maar gedeeltelijk aangelegde Grand Canal du Nord bleef niet onbesproken. Dat was het kanaal dat Napoleon liet aanleggen tussen de Schelde, de Maas en de Rijn. Hij vond dat nodig om zware goederen uit de Maas- en Rijnvallei sneller naar Antwerpen te kunnen vervoeren. Aan de hand van prachtige foto's werd getoond hoe kanalen destijds werden gegraven.

Onvoorstelbaar dat het uitgraven van de Zuid-Willemsvaart in drie jaar klaar kwam. Koning Willem I besloot in 1822 dat er een verbindingskanaal tussen Maastricht en 's-Hertogenbosch moest komen om een vlotte verbinding te maken

tussen het belangrijke industriegebied van Luik en de Noord-Nederlandse handelssteden. In 1822 werd begonnen en in 1825 was het kanaal gegraven. Dat kon zo snel omdat er gebruik kon worden gemaakt van reeds aanwezige vaarwegen, met name van een gedeelte van het Canal du Nord, ofwel de Noordervaart.

Tot ergernis van Eindhoven liep het kanaal door Helmond en dat was te danken aan Carel Wesselman. Hij zou daar in Helmond eigenlijk een standbeeld voor hebben verdiend.

Naast de foto's over het graven van het kanaal kregen we ook foto's te zien van diverse bruggen en sluizen en van alle bezienswaardigheden langs de oevers van de Zuid-Willemsvaart in Helmond.

Het was een interessante en heel leerzame lezing.

De Kanaaldijk in 1895 (collectie RHCe)

RECENSIE

Sint Niklaas

Uit de aandacht voor de lezing *Ziet, hoe Sint Niklaas zijn leven soms waagt*, valt af te leiden dat Sinterklaas, ook voor volwassenen, fascinerend is. Dit thema werd op 26 november uitgebreid besproken door Boskopenaar Frits Booy. Met een goed verhaal, beeldmateriaal en soms wat hilariteit, wist hij zijn publiek te boeien

Het Sinterklaasfeest is een oude traditie, al in de vijftiende eeuw zetten kinderen hun schoen. Niet voor henzelf, want de oogst werd onder arme kinderen verdeeld. Een eeuw later zette het kroost hun eigen schoen onder de schoorsteen. Bij brave kinderen was die 's morgens gevuld met speculaas of marsepein, stoute kinderen vonden een roe of een zakje zout.

Sint's naam is afgeleid van Sint Nicolaas, de bisschop van Myra. De vroegste vermelding *Senter Cloes* stamt uit 1283. Aanvankelijk was hij een boeman, maar nadat hij volgens een legende drie kinderen, die door een slager waren vermoord, tot leven had gewekt, werd hij getransformeerd tot kindervriend. Sindsdien wordt het kinderfeest op 6 december gevierd. Niet Sint's geboorte- of sterfdag ligt hieraan ten grondslag, maar een door de Kerk gekozen datum.

Sinterklaas was aanvankelijk alleen, maar in 1850 werd een knecht geïntroduceerd. Het hulpje was een page en heette *Jan de knecht* of *Trappadoeli*. Vanaf 1859 wordt hij *Pieter* genoemd en vanaf 1895 *Zwarte Piet*. Sinds 1945 wordt Sinterklaas

Afbeelding uit het boek 'Sint Nicolaas en zijn knecht' van Jan Schenkman uit 1850 (foto Wikipedia)

vergezeld door meerdere Pieten en is er ook een hoofdpiet. De Goedheiligman, die sedert 1863 met een stoomboot reist, is altijd statig. Pieten daarentegen gedragen zich als grapjassen, maar zij zijn wel degenen die cadeautjes komen brengen. Als de kinderen slapen klimmen zij door de schoorsteen en laten zakken vol presentjes achter. Die schoorsteen zou de oorzaak zijn van hun zwarte gezicht, doch een zwart duiveltje is hier verantwoordelijk voor. Het heeft dus niets met de mening van een bepaalde bevolkingsgroep te maken.

De speculaasvrijer is altijd een karakteristiek cadeau geweest. Het baksel wordt vanouds door een jongen aan een meisje gegeven. Als zij de koek aanneemt, is dat een teken voor een goede relatie. Het gebruik is mogelijk verwant aan een volksverhaal waarin Sinterklaas als *hijlickmaker* (huwelijksmaker) wordt genoemd. Helaas krijgt een oude vrijster geen speculaaspop, zij moet genoegen nemen met een taaitaipop. Maar ja, het is natuurlijk wel een kinderfeest.

Eerste Edah vestiging

In dit gebouw vonden de eerste activiteiten plaats van de inkoopcombinatie Edah. Wie kan aangeven waar dit gebouw exact gestaan heeft? (foto Edah Museum Helmond)

Bijgaande foto ontvingen wij van Sjoerd Aukes. Sjoerd is een kleinzoon van de Friese kruidenier Aukes die in 1917, samen met zijn compagnons Ebben, Dames en Hettema, de inkoopcombinatie Edah oprichtte. De foto toont het gebouw waarin de eerste activiteiten plaatsvonden. Boven de toegang is de tekst 'Inkoopcombinatie Edah' aangebracht.

Sjoerd die als vrijwilliger aan het Edah Museum verbonden is, zou graag

willen weten waar het pand exact gestaan heeft. Tot op heden kon niemand daar uitsluitsel over geven. Het stond in ieder geval aan de Kanaaldijk, dat bewijst de watertoren die op de achtergrond nog net zichtbaar is. Eerder was in het pand een broodfabriek gevestigd en het brugje verraadt een wetering voor de ingang. Kunt u meer vertellen over dit bouwwerk, in het bijzonder over de locatie, stuur dan een berichtje naar redactie@heemkundekring-helmont.nl

Van rekeningnummer naar IBAN

Vanaf 1 februari 2014 is er geen verschil meer tussen binnenlandse en grensoverschrijdende betalingen en incasso's binnen Europa. Iedereen maakt dan gebruik van IBAN (International Bank Account Number).

De banknummers van Heemkundekring Helmont zijn vanaf die datum als volgt gewijzigd:

RABO : NL10RABO0123855004
ING : NL29INGB 0002641099

AGENDA U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Bij sommige excursies geldt een eigen bijdrage. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 28 januari

Lezing door Bas Bierkens met als onderwerp: **“Het witte goud uit de Peel”**.

Boter zorgde eind negentiende eeuw voor een landbouwmogelijkheid in Peel en Kempen. Deze gebieden ontwikkelden zich tot belangrijke leveranciers van dit luxe product. De boeren zagen er een kans in om zich te onttrekken aan de misère die de internationale landbouwcrisis destijds met zich meebracht. Vanwege het financiële voordeel legden zij

zich steeds meer toe op de productie van dit zuivelproduct. Ze brachten hun melk naar de coöperatieve boterfabrieken die als paddenstoelen uit de grond rezen. De boter was zo van een betere kwaliteit en bracht dus meer op dan het product dat voorheen op de boerderij werd gemaakt. Zo werd een basis gelegd voor de huidige welvaart op het platteland.

Bas Bierkens is voormalig directeur van het Brabants en Eindhovens Dagblad. Hij publiceerde in 2011 zijn boek *‘Boter uit de Kempen’*, waarin de geschiedenis van de boterfabrieken is beschreven. Eerder bracht hij de boeken *‘De sigaar uit de Kempen’* en *‘De memoires van Jef Wintermans’* uit.

De Kamenij, Jeroen Boschstraat 19, 5702 XP Helmond. Aanvang 20.00 uur

Dinsdag 25 februari

Jaarvergadering met na de pauze een voordracht van Berry Wijnen met als titel: **“Helmonds dialect en spreekwoorden met leesplanken”**.

De Kamenij, Jeroen Boschstraat 19, 5702 XP Helmond. Aanvang 20.00 uur

Dinsdag 18 maart

Lezing door stadsarcheoloog Theo de Jong met als onderwerp: **“Verwerkt verleden”**.

Binnen de gemeente zijn de laatste decennia regelmatig opgravingen uitgevoerd. Honderden vindplaatsen zijn ontdekt en duizenden archeologische voorwerpen verzameld. De sporen vertellen verhalen waarmee nog onbeschreven bladzijden uit de geschiedenis van Helmond kunnen worden ingevuld.

Al vanaf de prehistorie leven er mensen binnen het huidige grondgebied van Helmond. Er zijn nederzettingen uit de steentijd, bronstijd en ijzertijd ontdekt langs beken en op hoge landruggen. Op 't Hout lagen in de Romeinse tijd belangrijke nederzettingen en een grafveld. De Oude Toren in Stiphout was gedurende de middeleeuwen een middelpunt van een levendig gehucht. Het stedelijke Helmond ontstond in

het gebied rond de Haag en de Kromme Steenweg en verplaatste zich richting de huidige Markt.

Tijdens de presentatie worden de resultaten van archeologische onderzoeken uitgelegd en bijzondere hoofdstukken en verhalen aan Helmond's geschiedenisboek toegevoegd.

De Kamenij, Jeroen Boschstraat 19, 5702 XP Helmond. Aanvang 20.00 uur

Donderdag 17 april

Excursie naar **Gemeentemuseum Helmond**.

Nadere informatie volgt.

Donderdag 8 mei

Excursie naar **Nationaal Likeur & Frisdranken Museum Hilvarenbeek**.

Nadere informatie volgt.

Boekbespreking

Uitgeverij Optima, Heemkundekring Helmont

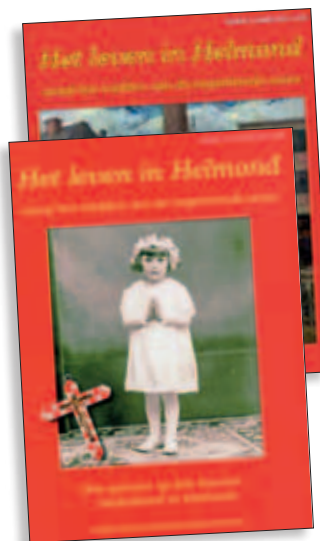
Het leven in Helmond, Garen op de klos, Geloof en Religie

Het historische magazine 'Het leven in Helmond' is een initiatief van uitgeverij Optima en wordt in samenwerking met Heemkundekring Helmont uitgebracht.

Het tweede deel, dat op 27 oktober verscheen, geeft een beeld van de op- en neergang van enkele Helmondse weverijen: de Helmondse textielmaatschappij Hatéma, de Koninklijke Textielfabrieken Raaymakers en de Bontweverij Diddens & Van Asten. Ook is er aandacht voor de Vlisco als modekoning van Afrika en Carp's garensfabrieken. Daarnaast zijn enkele gesprekken met oud werknemer opgenomen.

Op 3 december werd het derde deel gepresenteerd met als thema 'Geloof en Religie'. Hierin gaat Henk Roosenboom, onder het motto 'Drie geloven op één kussen', in op de bouw en de bouwheren van Helmondse kerken van alle gezindten. Interessante interviews en foto's over het Helmondse geloofsleven in het verleden verluichten de zaak.

Het magazine is verkrijgbaar bij de boekhandel en supermarkten en natuurlijk bij Heemkundekring Helmont.

Ger Jacobs

Evert Slegers stilte in verf

Aanleiding tot het door Ger Jacobs geschreven boek, is het bereiken van de 65 jarige leeftijd van de kunstschilder Evert Slegers. De kunsthistoricus heeft Slegers' werk bestudeerd en omschrijft de schilder als volgt: "Er zit een duidelijk verschil tussen de persoon Evert Slegers en de schilder. In zijn contacten

is hij innemend, bedachtzaam en gehecht aan vaste patronen. In zijn schilderijen laat hij dat bedachtzame helemaal los en beweegt zich als een ontwapenende dwaalgast in het land van de schilderkunst".

Elke tekening en elk schilderij, of het nu een landschap, een genrestuk of een stilleven is, laat onmiskenbaar een bepaald deel van de mens Slegers zien: zijn vreugde en zijn verdriet, zijn verlangen en zijn eenzaamheid, zijn binnenpretjes en zijn melancholie en vooral zijn betekenisvolle stilte. Het meest realistische portret van Evert Slegers is zijn werk

Het rijk geïllustreerde boek is te koop bij De Ganzenveer en De Roij en Boschman.

ISBN: 9-781616-274429 - Prijs € 10,00

Sytze Ferwerda en Carel van der Zanden

Theo Driessen en zijn leerlingen

In oktober was het 60 jaar geleden dat het befaamde Theo Driessen Instituut aan de Willem Prinzenstraat werd geopend. Ter gelegenheid van dit jubileum verscheen een boek rond het leven en werk van de oprichter.

Theo Driessen richtte in 1929 het jongenskoor De Sint Jozefzangertjes op. Hij wilde zijn vocalisten breed scholen en volgde daarvoor zelf cursussen voor blokfluiten, morris- en volksdansen en lekenspel. Eind jaren veertig beschikte hij over een uitgebreid kerkkoor, bestaande uit jongens en volwassenen uit de beginperiode. In de jaren dertig tot zeventig had hij een grote invloed op het Helmondse culturele leven.

Hoe deze invloed kon ontstaan, wordt duidelijk uit interviews met een aantal oud leerlingen. Wie Driessen zegt, kan niet anders dan denken aan de St-Jozefparochie, de St-Jozefzangertjes, het St-Jozefkoor, de verkennerij, morrisdansen, muzieklessen, het Giko, kunsteducatie en natuurlijk het Theo Driessen Instituut. Al deze elementen zitten verweven in het boek dat te koop is bij De Ganzenveer en De Roij en Boschman.
ISBN: 9-781616-274467
Prijs € 12,50

Piet Schriks

Vandunhakopduntak

De tachtigjarige Helmonder Piet Schriks heeft zijn nuchtere en dichterlijke oprispingen aan het papier toevertrouwd. De gevarieerde inhoud van dit boekje aan rijmen, limericks en verhalen, is voor iedereen zeer herkenbaar. Het bevat verhalen uit zijn jeugd en mijmeringen waaruit zijn roomse opvoeding blijkt.

De schrijver spreekt met nadruk over een boekje omdat hij 'boek' te pretentius vindt. Hij is ook van mening dat zijn

pennenvrucht niet vereenzelvigd moet worden met literatuur. Zijn hartverwarmende teksten waren aanvankelijk voor zijn kinderen en kleinkinderen bedoeld, maar kregen op aandringen van zijn familie een breder bereik.

Van de opbrengst van dit boekje wordt een deel gedoneerd aan De Cirkel, een regionaal, laagdrempelig inloophuis in Helmond, voor mensen met kanker en hun naasten.

ISBN: 978-90-9027856-8
Prijs € 10,00

Sassen Cruice, Helmond's meest noordelijke grens

Op de foto wordt de grens van de gemeente Helmond ter hoogte van Peterhof aangegeven. Deze loopt duidelijk over het riviertje de Aa tot aan de samenvloeiing met de Gulden Aa. Dit punt staat van oudsher bekend als het Sassen Cruice (Foto Google Earth)

Vraag een willekeurig persoon naar het *Sassen Cruice* en je zult een ontkennend antwoord krijgen. De term is bij het merendeel van de mensen onbekend, daarom kan vrijwel niemand aangeven wat of waar het is. Dat is jammer, want het betreft toch een cruciaal oriëntatiepunt. Het is namelijk de aanduiding voor het meest noordelijke punt van Helmond. Het wordt gemakshalve ook wel het *Sassenkruis* genoemd. De bedoelde locatie bevindt zich ter hoogte van Peterhof, daar waar de riviertjes de Aa en de Gulden Aa van oudsher samenvloeien.

Het Sassen Cruice wordt al genoemd in het jaar 1388, als Hertogin Johanna van Brabant de Brabantse Heerlijkheid in pand geeft aan Jan Berthout van Berlaer, die gedurende 1361 tot 1425 heer van Helmond was. Bij deze overeenkomst werd de noordelijke grens van het rechtsgebied Helmond toegelicht. Deze strekte zich uit van 'het bruccken by Sassen Cruice tot aan Scepstel' (Scheepstal).

Uit het woord *bruccken* kan worden geconcludeerd dat er bij het Sassenkruis allengs een overgang over het riviertje moet zijn geweest, terwijl het voor de

hand liggend is, dat het woord *cruice* betrekking heeft op de samenloop van de stroompjes. De benaming *sassen* kan echter drieërlei worden geïnterpreteerd. Het zou kunnen zijn dat hiermee de bochten in de rivierloop werden bedoeld, wat door de meanderende loop geheel gerechtvaardigd lijkt.

Er zou ter plekke ook een sluisolk kunnen zijn geweest met sluishoofden van hout of steen, waarvan de kolk bestond uit de natuurlijke oever. Een zodanige waterkering wordt ook wel een groene sluis genoemd. Het is evenzo voorstelbaar dat met *sassen* een echte schutsluis wordt bedoeld. Het Sassen Cruice stamt echter uit de tijd dat de Aa nog onbevaarbaar was. Immers pas

in 1572 gaf Philips II als Hertog van Brabant, toestemming om de rivier voor de scheepvaart toegankelijk te maken. In 1627 voer, tijdens een driedaagse tocht, de eerste schuit naar Helmond, maar de Aa zou al eerder als waterweg gebruikt kunnen zijn.

Het riviertje is 130 jaar bevaarbaar gebleven. Daarna ging het bergafwaarts al zijn nog enkele pogingen ondernomen om: 'de vaart te verbeeteren teneinde turf uit de Peel, hout en andere producten uit de Meijerij te trekken'. In de periode 1803-1810 is de rivier opnieuw voor de scheepvaart toegankelijk gemaakt.

De herkomst van de naam Sassen Cruice valt niet strikt te duiden, dus de exacte betekenis blijft discutabel. Dat geldt evenwel niet voor de locatie die al vanaf 1388 bekend is en die, na zeshonderdvijfentwintig jaar, nog steeds het noordelijkste punt van de gemeente Helmond markeert.

Kaartje van cartograaf en landmeter H. Verbees getekend circa 1800. Hij behelst het opnieuw bevaarbaar maken van de rivier de Aa, van de brug tot Kox (Erp), tot aan de stad Helmond. (Archeologische dienst Helmond)

Middeleeuwse brug blootgelegd

Recentelijk werd het rioolstelsel onder de Smalle Haven, tussen Veestraat en Kegelbaan, vervangen. Archeologen volgden nauwgezet de werkzaamheden in de hoop een glimp op te vangen van de Aa, het riviertje dat hier tot 1962 door de stad stroomde. Het motief voor de intense begeleiding was de mogelijke aantasting van bodemsporen. Het werk bood tevens gelegenheid om de mate van eerdere verstoringen en de nog onverstoorde bodemprofielen in kaart te brengen.

Het plangebied betrof het vroegere stroomgebied van de overkluisde Aa, dat als winkelstraat in gebruik werd genomen. De rioleringen in de Veestraat en Oude Aa kruisen elkaar op de plaats waar eertijds een houten en later een stenen brug over de rivier lag. Op een plattegrond van circa 1540, geeft cartograaf Jacob van Deventer al bewoning aan op de linkeroever. Tussen beekbedding en gebouwen liep toen een pad. De stenen brug wordt vermeld in

De aanzet van de stenen boog over de Aa, was in augustus nog duidelijk aanwezig. Tijdens de werkzaamheden is deze uitgekapt (foto Theo de Jong).

Helmond omstreeks 1540 getekend door cartograaf Jacob van Deventer. Het omcirkelde perceel is het vroegere stroomgebied van de Aa.

een historische bron uit 1545 en staat afgebeeld op de kaart van Van Deventer. In 1962 was de bakstenen brug met de volledige boog nog in de bodem aanwezig.

Op het kruispunt werden nu alleen resten van de vroegere brug aangetroffen. Het fundament lag zwaar beschadigd ingeklemd tussen gas- water- en elektriciteitsleidingen en rioolputten. In zuidelijke richting vormde een bakstenen kademuur een oorspronkelijke waterkering. De kademuur ging richting Kegelbaan over in een beschoeiing van eiken palen en planken. Een aantal palen zijn bemonsterd. De datering hiervan moet de aanlegdatum bepalen.

Nabij de Kijkshop kon een oorspronkelijk stukje bodemprofiel worden gedocumenteerd. Het toonde aan dat op de Smalle Haven geen veenafzettingen aanwezig zijn die bij een

natuurlijke beek behoren. Op deze plaats lijkt de Aa-bedding gegraven te zijn. Veenafzettingen die ontstaan zijn in een beekoverstromingsvlakte zijn in 1991 wel gevonden bij Van Will aan de Oude Aa en recentelijk in een bouwput bij Hotel West-Ende aan de Steenweg.

Het stenen bruggenhoofd, de aanzet van de gemetselde boog, de resten van de bakstenen kademuur en de sporen van de beschoeiing langs de beekbedding bewijzen dat onder het centrum van Helmond nog meerdere overblijfselen in de bodem liggen. Dergelijke kwetsbare historische resten zijn het waard om onderzocht en gedocumenteerd te worden, voordat ze ten behoeve van de stadsontwikkeling definitief verdwijnen.

Met dank aan Theo de Jong

Wadestad bij Brouweese

Wadestad is een onalledaags en merkwaardig begrip, een exacte definitie van het woord is dan ook niet te geven. Wordt de formulering echter gesplitst in wade en stad, dan ontstaat een begrijpelijker beeld. Een wade kan immers worden omschreven als een rivierbedding of een wiel, waarmee een poel achter een dijk wordt bedoeld die na een dijkdoorbraak is ontstaan. Met stad kan een nederzetting worden aangemerkt die na de eerste landbouwrevolutie* is ontstaan. Deze vormde de overgang van een samenleving van rondtrekkende jagers, naar in vestigingen wonende mensen die aan landbouw en veeteelt deden.

De term Wadestad past uitstekend in deze theorie, want het is in essentie de naam van een plek die ooit was gelegen aan het riviertje de Aa, ter hoogte van het huidige Brouwhuis. De plek zou een voorde, een begaanbare strook dan wel een brugconstructie waar het water overheen stroomt, kunnen zijn geweest. In ieder geval was er op een zekere plek tussen Helmond en Brouwhuis een oversteekplaats in de Aa.

Een archiefstuk waarin de plek apert als Wadestad wordt genoemd, dateert van 4 december 1300. In het stuk staan de grondgebieden van de omliggende dorpen beschreven. De grens van het gebied dat aan Helmond werd

toebedeeld, strekte zich volgens deze akte uit van de stad van Helmont tot aan Wadestad, vandaar tot aan de Nieuwen Dijk bij Brouweese en vandaar tot aan de palen van de Begijnen van Bijnderen. Wadestad was dus een belangrijk oriëntatiepunt op de grens van Helmond en Bakel. De inhoud van het archiefstuk is als volgt:

'Limiten tusschen Helmont en Baakel'

Uitgift van seekere gemeent aan de Stad Helmont gegeven den St. Barbaradag 1300. Extract uit seeker Translaat of privilegieboek van het verkrijg der gemeente, waar in onder anderen staat folio 2, 3, 4 en 5 als volgt:

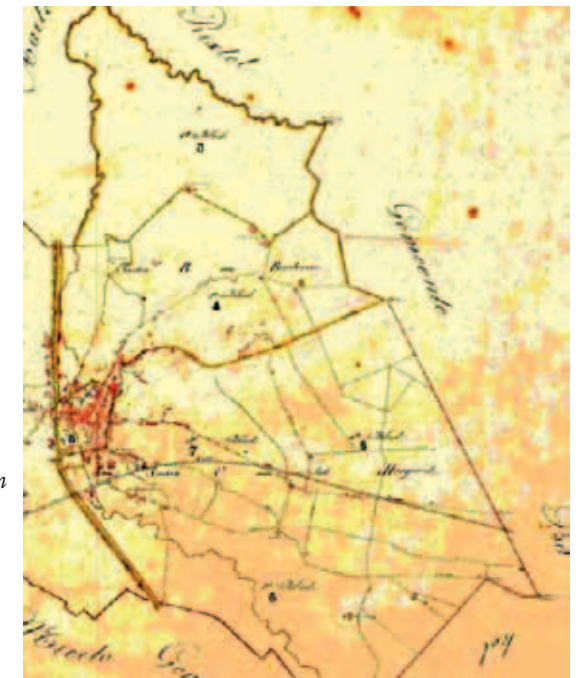
Wij Johannes bij der gratie Gods Hertog van Lotrijck, Braband end Limborch als doen te weeten een jegelijken zoo tegenswoordig zijnde als naarkomende, dat wij aan onse ingesetenen van Helmont tot haaren gebruijke vergunnen hebben, en mids deesen tegenwoordig zijn vergunnende, seekere gemeente hair strekkende van de zelve Stad van Helmont, tot op de plaatse genaamt Wadestad, van voors. plaatze Wadestad totten Nieuwen Dijk bij Brouweese, en van dien dijk totte paalen toe van de Bagijnen van Bijnderen, gelijk ook door Walterium Goijarts, weezende dier tijde Rentmeester van Den Bosch aan dezelve onse luijden, of ingesetenen verleent is te houden, ende vrijmoedelijck in der Eeuwighijt te hebben, op een jaarlijckse ende erfelijke recognitie chijs van veertig schellingen Lovens, alle jaaren aan ons, en onze

erfgenaamen op St.Remigie dag te vergelden, maar den gront derzelve gemeente, bekennen wij geheelijk aan ons voldaan te weesen; autoriseerende, dat onse voors. ingesetenen aan de vreemde luden het gebruijck van haare gemeente zullen mogen verbieden, want het zelve aan niemand geoorlooft is, dan alleenlijck aan onze ingesetenen van Helmont voors. welke gemeente wij aan onse voors. ingesetenen verklaaren tot een Eeuwige warantschappe.

En bij't zoo verre daar eenige teegens onse jeegenswordige verleninge vermeeten eenigsins te attenteeren, en die zelve ingesetenen te molesteren van haar stoutelijck ende onbehoorlijck af te neemen het regt vant gebruijck der voor verhaalde gemeente, dat die voors. onse ingesetenen diezelve molesterende, zullen mogen straffen ende corrigeren met alsulken peenen, gelijk de exigentie en qualijtjt der overtreding, hetzelve zal mogen vereijsschen mede ook gelijk andere gebuuren op henne gemeente, dezelve naar gewoonte zijn gebruijkende van welke amende, de helligte aan ons, en onse erfgenaamen zal gereserveert worden, en de andere helligte aan onze Stad Helmont voors. Daar benefens vergunnen alnog aan onze voors. ingesetenen, dat zij van dezelve gemeente moogen trekken ende maaken hair profijt gelijk zij bevinden zullen te behooren, geevende ten dien eijnde aan onsen Schouteth van Den Bosch, den welken nu ter tijt is, en naarmaals komen zal, dat hij dit strickt mandaat, ten respecte van selve onze ingesetenen in de voor verhaalde gemeente teegens alle turbuteurs, ende overvallers vredelijck en gerustelijck zal voorstaan.

Toirconde deezer, zoo hebben tegenwoordelijcken onsen Zegel hier aan doen hangen in den jaare XIILC op St.Barbaradag, en was bezegelt met eenen zegel gemaakt van roden wassche uithangende aan eenen dubbelden Francijnen staert. Naar gedaane collatie is dit met de registratie van't translaat voors. accorderende bevonden op heeden binnen Helmont den 13 May 1738 quod attestor en was onderteeckent: H. Donker S.Secrts.

**) De neolithisch revolutie (circa 10.000 jaar geleden), vormde de basis voor de ontwikkeling van de menselijke beschavingen. Deze wordt ook wel 'eerste landbouwrevolutie' genoemd.*

Kaartje van Helmond circa 1850. De rechte lijn rechts is de Nieuwen Dijk, de huidige Scheidijk. (Collectie Pierre van de Meulenhof)

Helmonds Heem schenkt speciale aandacht aan cultuur in Helmond en aan alle kunstenaars die op een of andere wijze nauw met Helmond verbonden zijn, of zijn geweest. Die er zijn geboren, of die er een langere of kortere termijn hebben gewoond. En dat zijn er veel meer dan menigeen zal denken.

door Jos Hagelaar en Martin Geerts

August Hendrik Sassen

Tegenwoordig is bijna iedereen voorzien van apparatuur voor fotografie, scannen, kopiëren en printen. Het vastleggen op foto van de wereld om ons heen of het kopiëren van documenten en afbeeldingen vergt tegenwoordig niet veel meer dan één druk op de knop. Hoe anders was dit nog maar één generatie geleden en zeker in de negentiende eeuw toen August Sassen, gedreven door zijn grote interesse voor de Helmondse en Brabantse geschiedenis, zijn bevindingen graag in woord en beeld wilde delen met andere geïnteresseerden van zijn tijd en van latere generaties.

De biografie van August Sassen is op een uitstekende wijze vastgelegd door dr. W.H.P.M. (Giel) van Hooff in de in 1980 verschenen publicatie 'August Sassen', uitgegeven door de gemeentelijke archiefdienst en het Gemeentemuseum van Helmond.

Het huidige artikel volstaat dan ook met een kort uittreksel hiervan en wil vooral de aandacht vestigen op een

toch zeer belangrijke werkzaamheid van August Sassen, namelijk het vastleggen en in beeld brengen van oude panden, plattegronden en voorwerpen die cultureel van veel belang zijn. Dat deed hij door middel van eigen tekeningen en door het kopiëren van oude documenten. Zonder twijfel was hij een zeer vaardig tekenaar, maar hij was beslist geen 'kunstenaar'. Zijn honderden tekeningen beogen ook geen enkele 'artis-

kunstenaars

Helmondse

tieke' waarde, maar zijn van zeer grote documentaire waarde.

Deze specifieke kwaliteit van August Sassen en het grote belang van zijn beeldende nalatenschap zijn in bovengenoemde biografie van dr. Giel van Hooff enigszins onderbelicht gebleven.

August Sassen werd op 6 maart 1853 in 's-Hertogenbosch geboren. Een jonge Bossenaar die later een bijzonder Helmonder zou worden. Hij werd door de gemeente Helmond geëerd doordat een straat naar hem is vernoemd.

Sassen werd geboren als oudste zoon van kandidaat-notaris Bernardus Antonius Josephus Sassen en zijn vrouw, en tevens nicht, Anna Mathilda Sassen. Behalve August hadden Bernard en Anna nog drie kinderen: Maria, geboren in 1851, Pieter in 1855 en Anna in 1859.

Toen August elf jaar was, in 1864, verhuisde het gezin naar Helmond. Dat kwam omdat vader Bernard daar een standplaats had gekregen als notaris. Toen ze in Helmond kwamen was August, als elfjarige jongen, juist op de leeftijd om naar de middelbare school te gaan. Dat werd de Latijnse school, waar jongens uit de hogere en de middenklasse werden voorbereid op een religieus ambt of een studie aan de universiteit. Op dat moment was Jan Donkers, een oud-studiegenoot van vader Sassen, daar de rector. Erg lang heeft August Sassen niet op de Latijnse school gezeten, terwijl die school toch een heel goede voorbereiding zou zijn geweest voor het notarisambt. Waarschijnlijk heeft August er een jaar of twee gezeten, maar dat is niet zeker want uit die jaren zijn er geen leerlingenlijsten bewaard

Aquarel van de Oude Toren van Stiphout gemaakt in oktober 1889 (foto RHCE).

gebleven. Wel is het waarschijnlijk dat rector Donkers, die tevens gemeentearchivaris was, zijn geschiedkundige belangstelling wist over te dragen aan August. In 1867 ging Sassen naar de Rijks-HBS die in dat jaar van start ging aan de Molenstraat. Hij was daar een van de eerste 23 leerlingen.

De HBS was een geheel nieuw schooltype in Nederland. Die opleiding ontstond in 1863 en was bedoeld voor dat deel van de gezeten burgerij dat geen wetenschappelijke opleiding verlangde, maar wel prijs stelde op een brede

Veestraat, noordzijde. Tekening van de huizen die stonden op de plaats waar de kerk Heilig Hart is gebouwd (collectie RHCe).

De Rijks-HBS in Helmond startte met een driejarige cursus, die later tot vijf jaar werd uitgebreid. August Sassen maakte de toen nog driejarige HBS af en kwam daarna, in 1869, werken op het notaris-kantoor van zijn vader. Maar aangezien hij net als zijn vader notaris wilde worden, moest hij naast zijn werk op kantoor ook nog de opleiding tot kandidaat-notaris volgen. Een opleiding die, tot in de negentiende eeuw als stagiaire in de praktijk plaatsvond en die werd ondersteund door het bestuderen van notarisboeken met voorbeelden, en toelichtingen. In 1876 heeft hij die opleiding met succes afgesloten.

Het was niet al te druk op het kantoor van zijn vader en daardoor had August veel tijd over om aan allerlei nevenactiviteiten te besteden. Een mogelijkheid waarvan hij tot 1895 ruimschoots gebruik heeft gemaakt. Daarna had hij niet meer zoveel tijd om aan nevenactiviteiten te besteden want in dat jaar werd hij tot notaris benoemd en ook nog gekozen tot gemeenteraadslid.

In de periode dat hij zich nog wel met die activiteiten kon bezighouden schijnt hij zijn vrije tijd voornamelijk te

algemene ontwikkeling, nodig voor het vervullen van belangrijke functies in de handel en de industrie.

Helmond was een van de eerste steden in Nederland die een HBS kreeg. Maar het feit dat ook meisjes naar die openbare school mochten en jongens en meisjes zelfs in één klas bij elkaar zaten, was de oorzaak van veel tegenwerking van de Helmondse katholieke geestelijkheid. Die vond de school een bedreiging voor het morele welzijn van de jeugd en zeer gevaarlijk voor de goede zeden.

hebben doorgebracht in het archief van de gemeente Helmond, want daar lag, in een van de torenkamers, werkelijk een schat aan historische gegevens opgeslagen. Daar lag het huisarchief van de Heren van Helmond, privé-eigendom van de drie ongetrouwde broers Wesselman.

Om dat archief te bestuderen hoefde August niet ver van huis te gaan want hij woonde op de Markt, op slechts een paar honderd meter afstand van het kasteel.

Zijn vader had daar in 1865 een nieuw huis laten bouwen op de plaats waar in 1863 een winkel was afgebrand. Dat was pal naast een poortje dat leidde naar het toenmalige Huis van Bewaring, links van het toenmalige stadhuis. August heeft daar later een tekening van gemaakt.

In de oude archiefbestanden, ook wel 'het heerlijkheidsarchief' genoemd, heeft August Sassen allerlei tot dan toe onbekende zaken ontdekt over de geschiedenis van Helmond, welke belangwekkende gegevens hij openbaar maakte. Zijn eerste onderzoeksresultaten publiceerde hij in 1872, toen hij nog geen twintig jaar oud was. Hij was zo geïnteresseerd in de historie van Helmond dat hij in 1879 het gemeentebestuur verzocht om hem, tegen een billijke vergoeding, te belasten met het ordenen van het gemeentearchief en hem de bevoegdheid te verlenen om de titel van gemeentearchivaris te mogen voeren.

De gemeente Helmond honoreerde zijn verzoek en in 1880 werd hij tot stadsarchivaris benoemd en begon hij met het ordenen van het gemeentearchief van na 1811. Zijn oude leermeester Donkers had het gedeelte vóór 1811 geïnventariseerd.

Hoewel er veel te vertellen is over zijn werkzaamheden als stadsarchivaris, over het belang dat hij heeft gehad voor Noord-Brabantse geschiedenis, taal en letterkunde en zijn bezigheden met

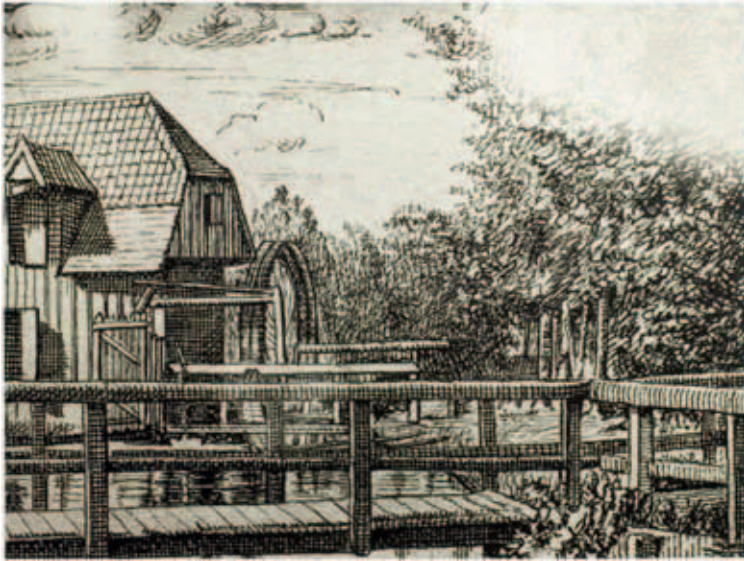
betrekking tot de munt- en penningkunde, zal daar in dit artikel niet verder op worden ingegaan.

Hij had veel oog voor kunst en hij had een vaardige hand van tekenen. Je kunt zelfs wel zeggen dat hij een verwoed tekenaar was en als zodanig was hij er vooral in geïnteresseerd om de diverse topografische bijzonderheden in tekeningen vast te leggen.

Op een bijzonder creatieve manier maakte hij kastelen, kerken en bijzondere huizen in Peelland onderwerp van zijn tekeningen om zo het uiterlijk van die monumenten voor de toekomst vast te leggen. Hij maakte onder andere de bekende tekening van de toren van Beek en Donk, die het restant is van de oude kerk in dat dorp, die in 1809 werd afgebroken. Ook maakte hij, in 1889, een tekening van de Oude Toren van Stiphout. Die toren is ook het restant van een oude kerk die daar in 1823 werd gesloopt. De toren met spits bleef toen staan, maar in 1884

Een voorbeeld van zijn tekenkunst ziet u in zijn ex libris dat hij zelf gemaakt heeft. Zijn initialen A.S. staan links onderaan (collectie RHCe).

August Sassen heeft de tekening van de watermolen gemaakt aan de hand van een foto uit 1861 (collectie RHCe).

sloeg de bliksem in die toren waardoor de houten delen en de spits verbrandden.

Een heel interessante tekening is die van de Watermolenwal, die in de middeleeuwen een onderdeel vormde van de verdedigingswerken van de stad. Die verdedigingswerken bestonden behalve uit wallen, zoals de Zuid- en Noord-Koninginnewal, ook uit deels gegraven omlidingen en voor een gedeelte uit de natuurlijke waterlopen van de riviertjes de Aa en de Ameide. De Aa en de Ameide stroomden allebei door de stad en op de plaats waar die elkaar kruisten, bouwde de Heer van Helmond rond 1400, de watermolen. Dat was juist buiten de wallen. Aan die watermolen dankt de Watermolenwal zijn naam. August Sassen heeft de tekening gemaakt aan de hand van een foto uit 1861. De molen is nog lang in gebruik geweest. In 1870 werd hij gekocht door molenaar J.H. Nelis en hij bleef tot 1942 in het bezit van de familie Nelis. In dat jaar werden de molen en het molen- en stuwrecht door de gemeente

Helmond gekocht voor 25.000 gulden. Waarschijnlijk met de bedoeling de molen te slopen.

Bekend is ook de tekening van 'Vier huizen in de Veestraat' die gemaakt is omdat die panden ook op de nominatie stonden om gesloopt te worden. Dat gebeurde in 1897 om op die plaats de Heilig Hartkerk te bouwen. Deze tekening is later als prentbriefkaart uitgegeven door boekhandel Van de Burgt.

De Heilig-Hartkerk werd ontworpen door Pierre Cuypers, de bekende architect van kerken en ook van het Rijksmuseum en het Centraal station in Amsterdam. De Heilig-Hartkerk was een forse neogotische kruisbasiliek met hoge vieringstoren, dat is een toren midden op de kruising van de kerk. Jammer genoeg is de kerk in 1955 ook gesloopt. Was dat omdat het kerkbestuur de twee binnenstadskerken, de Heilig-Hartkerk en Sint Lambertuskerk kennelijk niet allebei meer kon onderhouden of speelde er een andere financiële kwestie? Of was er toch sprake van boktor?

Links op de tekening van de 'Vier huizen in de Veestraat' is een gedeelte te zien van de porseleinwinkel en rijwielherstellersbedrijf Emans. Daarnaast bevindt zich het pand van hoefsmid Van Bussel, vervolgens een toegangspoort en dan het huis van Mieke Janssen en het pandje van Jan Kusters naast de villa van de gebroeders Raymakers.

Een voorbeeld van de tekenkunst van August Sassen is ook te zien in zijn zelf gemaakte ex libris, waar onderaan links zijn initialen A.S. staan. Hij tekende ook hele archiefstukken na, inclusief zegels. Maar dat niet alleen, hij legde ook het Helmond van het einde van de negentiende eeuw vast, in aquarellen.

August Sassen vervaardigde niet alleen tekeningen en allerlei aquarellen over

Helmond, maar na 1872 verschenen er ook regelmatig kleinere bijdragen van zijn hand in diverse vaderlandse historische periodieken.

Aangezien hij zo kunstzinnig was aangelegd voelde hij zich erg aangetrokken tot oud kaart- en beeldmateriaal. Een eerste blijk daarvan was de in 1881 door hem uitgegeven en voor een groot deel door hem getekende Historische en Topografische Atlas van Helmond, die zich in het Rijksmuseum bevindt.

Daarna volgden in vlot tempo nog een aantal omvangrijke publicaties die ook grotendeels betrekking hadden op de geschiedenis van Helmond en naaste omgeving. Sassen was werkelijk een interessante en kleurrijke figuur.

Hij was kapitein van de schutterij,

Toneelvereniging Helmond. Van links naar rechts: E. Wesselman; Sophie Kraus; August Sassen; E. H. Begemann; P.J. Bom; Emilie Steijns; Blom; Stork; L. Dentz; Rika Bosser; Martha Steijns. Linksboven: Rien Matthijsen; Louis Fentener van Vlissingen (collectie RHCe).

die uit 115 mannen bestond van 25 jaar of ouder. De schutterij of schuttersgilde stamde uit de middeleeuwen. Het was een militie die bestond uit burgers die de stad moesten beschermen bij een aanval en de orde handhaven bij oproer, brand of bij heel belangrijk bezoek. Maar in de tijd van Sassen had de schutterij vooral een sociaal karakter. Sassen maakte enkele heel fraaie reproducties van het zilver en de vlag van het gilde.

Hij was ook een heel belangrijk lid van toneelvereniging 'Tot Nut en Vermaak', die haar eerste uitvoering gaf in november 1901, tijdens de jaarvergadering van de St. Paulusvereniging, de eerste organisatie van drankbestrijders in Helmond. De coulissen waren voor die uitvoering door de acteurs zelf gemaakt van panlatten, jute en behangselpapier en August Sassen was nachtenlang druk bezig geweest met het schilderen van kolommen, ramen en deuren. Hij was als regisseur degene die de jonge acteurs leerde hoe ze zich op toneel moesten bewegen en hoe ze op de juiste manier moesten spreken, voordragen en lopen.

Hij was ook betrokken bij de drankbestrijding en als zodanig vice-voorzitter van de Helmondse afdeling van de Bond van St. Paulusverenigingen. Hij was bemiddelaar in sociale conflicten en hij was steeds in de weer bij publieke manifestaties. Er was vrijwel geen optocht, festiviteit of steunactie in Helmond tussen 1880 en 1907 of hij was erbij betrokken.

Daarnaast was hij ook nog voorzitter van de Helmondse protestants-liberale sociëteit 'Gezelligheid' en in de politiek was hij bezig als gemeenteraadslid. Hij kon zich met al die zaken bezig houden omdat hij vrijgezel was en zeker niet onbemiddeld. Hij was bovendien een

aimabele persoon, iemand die heel gemakkelijk vriendschap sloot. Jammer genoeg kwam aan dit alles een eind.

In 1907 werd het privé-leven van Sassen drastisch gewijzigd. In dat jaar trouwde hij op 54-jarige leeftijd met Louisa Teulings, de rijke weduwe van een van Helmonds voornaamste fabrikanten, Antoon Prinzen.

Na dat spraakmakende huwelijk nam hij ontslag als notaris en bedankte hij voor zijn functie als gemeenteraadslid. Hij vertrok uit Helmond en vestigde zich met zijn vrouw in Den Haag, weg van zijn geliefde Brabant.

Dat is hem echt niet meegevallen. Het werden niet de gelukkigste jaren van zijn leven. In Helmond was hij een bekende en gevierde persoon die overal bij betrokken was, maar in Den Haag kwam hij niet meer tot die bruisende activiteiten zoals in zijn Helmondse jaren. Hij kon Brabant niet vergeten. In de laatste jaren van zijn leven begon hij te lijden aan ernstige aanvallen van depressiviteit. In 1913 werd de toestand precair en op 22 juni van dat jaar werd hij 's avonds dood aangetroffen in zijn werkkamer.

Nog altijd zijn de tekeningen, kopieën van documenten en de vele publicaties door August Sassen van onschatbare waarde voor onze beeldvorming van Helmond en Brabant van de negentiende eeuw.

Bronnen:

- F.M. Frenken 'Helmond in het verleden' pag. 267
- Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde 1914 dbnl.
- Hans Verhage: Katholiek, Kerk en Wereld blz. 106-107
- G. van Hooff, August Sassen, Helmond 1981
- A.F.O. van Sasse van Ysselt
- RHCE

Het recht van hoefslag te Helmond

door Hans Vogels

Tot enige vragen over landbouw, die in 1812 aan de bestuurders van het Département des Bouches du Rhin door de prefect van de regio gesteld werden, behoorde ook deze: „Is in het gebied rond Helmond het graasrecht bekend, en zo ja, wat is daar het gevolg van?” Helmonds burgemeester Karel Frederik Wesselman jr. antwoordde: “Het graasrecht dat in bepaalde gemeenschappen, onder andere in Helmond, bekend is onder de naam Hoefslag, beperkt zich tot de natuurlijke weiden en binnen de gewenste grenzen. Het is een recht van elk individu van de gemeenschap om zijn dieren van 24 augustus tot 10 mei te laten grazen op de daartoe aangewezen weiden.”

De graastijd in het voorjaar, de zogenaamde voorweide, eindigde steeds op 10 mei. Of de naweide permanent op 24 augustus begon, zoals Wesselman aangaf, valt te betwijfelen. Volgens het Helmondse Jaargebod van 10 juni 1622, werd namelijk een boete gevorderd op diegenen die hun vee lieten grazen in de gemene beemden 'in den tijd dat hender die daer noch hoy in hebben.' In ieder geval was het de bedoeling dat de naweide zou aanbreken als het hooi of het gras van de velden was gehaald. Wie van het recht van hoefslag, soms ook wel schaarrecht geheten, gebruik wilde maken, moest voor al het vee dat hij op aan hoefslag onderhevige weiden liet grazen, een zekere belasting betalen.

Van deze heffing, ofwel het schaar-geld, werd de opbrengst beschreven in een schaarboek. Het woord schaar-geld vindt zijn oorsprong in het scharen, het laten grazen van vee. Dreef men zijn vee alleen ter voorweide of ter naweide, dan hoefde men slechts de helft van de verschuldigde cijns te betalen.

In de eerste helft van de veertiende eeuw graasde het vee in Helmond in het beemdgebied De Weerd, achter de voormalige abdij van Binderen en tussen de gebieden Kemenade en Kruisschot. Vóór de weidegang werd door Lodewijk van Berlaer, de Heer van Helmond, enkele inlaten tot de graslanden opengesteld. Het recht van hoefslag bestond toen echter nog niet. Het oudste stuk waarin

over de invoering van dat recht wordt gesproken, dateert van 20 mei 1359.

Walraven van Berlaer stemde er mee in, dat de bevolking de gemeente aan het recht van hoefslag zou onderwerpen. Daartoe werden zeven mannen gekozen. Zes publiekelijk en één door de Heer zelf. De gekozen mannen zwoeren dat zij het recht van hoefslag dienstbaar zouden maken en onderzoek zouden doen naar dit recht te 's Hertogenbosch, Geffen, Oss en enkele andere plaatsen. Op 26 december van het daarop volgende jaar stemde Van Berlaer er mee in, dat de bevolking: *'hoeffslaen mogen, deijlen, scheijden, putten ende palen, onder hen straten, stegen ende graven daertoe leggen na horen orber, die te meeren ende te minren, na ende voer'*. Dezelfde dag gaven de Helmondse burgers toestemming tot het hoefslaan van de gemeente en accordeerden zij alles wat de gekozen zeven mannen zouden doen. Slechts één ingezetene beweerde tegen de invoer van hoefslag te zijn. Twee bewoners verklaarden er mee in te stemmen *'so wat hun daeraf queem'*, doch drie andere gingen niet akkoord, *'sij hadden daeraf last oft commer'*.

Jhr. Mr. Carel Frederik Wesselman van Helmond, zoon van Carel Frederik Wesselman en Anna Sebilla Wilhelmina Plencker. Districtscommissaris en Heer van Helmond. (Collectie RHCE)

Of het recht van hoefslag ook meteen ingevoerd is, is niet met zekerheid te zeggen. Wellicht ging men over tot het hoefslaan op graslanden die aan de stad toebehoorden en later tot die van particuliere bezitters. Op een zogenaamde *'gemeene waarheid'*, die Jan van Berlaer in 1395 in de Helmondse parochiekerk belegde, kwam de bevolking overeen dat men *'die gemeijnte van Helmont uitgeven ende hoeffslaen soude'* en dat *'die saken geschien soudende enen voertganck hebben'*. Eén persoon wilde zijn toestemming niet geven omdat *'hij sijn gemeijnte niet uitgegeven woude hebben'*, en een tweede *'seide hem alre baten ende schade aff van der gemejnten voors, want hij syn goet ende erffenis, in den parochien van Helmont gelegen, verlijffpacht hedde ende daerom*

woude hij ongelast bliven van der gemejnte'. Hieruit kan worden geconcludeerd dat niet alleen de stadsweiden aan het recht van hoefslag onderworpen werden, maar ook alle particuliere graslanden die tot de stad behoorden, althans zover daartoe toestemming gegeven was.

Om controle mogelijk te maken, waren degenen die van het recht van hoefslag gebruik wilden maken verplicht om elk dier dat zij wilden scharen, te laten brandmerken door de vorster of schutter en ten overstaan van de burge-meester. Bij die gelegenheid werd het schaar-geld, daarom ook brandgeld genoemd, gewoonlijk aan de stad betaald. Dieren die geen brandmerk droegen en in bedoelde beemden liepen, waren schutbaar en mochten door de schutter, schout of vorster gevangen worden, evenals het vee dat buiten de schaartijd ter weide ging. Volgens een verordening uit het jaar 1483 bedroeg het schaar-geld van

een paard van 2 jaren 2½ stuiver, van een jonger paard 1 stuiver en 1 blank, van een veulen of kalf jonger dan 1 jaar nihil, van een os, koe of ander hoornbeest 3 jaren oud 1½ stuiver en 1 oortstuiver, van een jonger hoornbeest 1 stuiver en 1 blank, van vijf vaselschappen 1 stuiver, van een mastschaap, een oude gans, vier jonge ganzen of een varken 1 oortstuiver.

Toen in 1498 die verordening van 1483 werd vernieuwd, werd bepaald dat de Heer van het schaar-geld de tiende penning zou innen. Nergens staat vermeld of hij ook later nog de tiende penning bleef ontvangen. Van 1586 tot 1686, dus gedurende een hele eeuw, zag Helmond de opbrengst van het schaar-geld jaarlijks schommelen tussen de 40 en 185 gulden. In 1598 werd van het recht van hoefslag gebruik gemaakt door 59 personen die gezamenlijk schaarden: 52 paarden, 4 veulens, 42 koeien, 53 lege beesten* (waaronder ook de ossen

In de eerste helft van de veertiende eeuw graasde het vee in Helmond in het beemdgebied De Weerd, achter de voormalige abdij van Binderen en tussen de gebieden Kemenade en Kruisschot. (afbeelding Pierre van de Meulenhof)

behoorden), 24 malen, 273 schapen en 1 kalf. In 1640 werd schaaargeld betaald voor 43 paarden, 22 koeien, 71 lege beesten en 48 kalveren.

Geleidelijk werd het gemeenschappelijk belang verdrongen door eigenbelang. De eigenaars van de weilanden begonnen het recht van hoefslag meer en meer te zien als een dwang. Ze traden met de stadsregenten in overleg om het recht af te kopen. Zo werd een som van 150 gulden ontvangen van de priester Nicolaes Pauwels (vermoedelijk rentmeester of provisor van de Heilige Geesttafel van 's Hertogenbosch) voor de vrijdom van de voor- en naweide van twee beemden onder Helmond, die toebehoorde aan de Bossche Heilige Geesttafel. Verder nog een som van 60 gulden van de Bosschenaar Lambert Reynmans voor de vrijdom van de voor- en naweide van een andere beemd onder Helmond. Op 1 oktober 1664 verordende het Helmondse stadsbestuur, dat alle eigenaars de erfdiensbaarheid van de voor- en naweide konden afkopen tegen betaling van 25 stuivers per jaar, 20 guldens ineens of 100 roeden per zille*. Tevens werd door het stadsbestuur bepaald, dat de beemden voortaan omheind en met sloten omgeven mochten worden, om

Bepaling van de gemiddelde lengte van een voet in een Duitse stad in de vijftiende of zestiende eeuw, naar een houtsnede door Jakob Koelbel. (afbeelding internet)

zodoende een betere lossing te verkrijgen van het overvloedige water van de Aa, dat elk jaar de velden overstroomde en het hooi bedierf.

Van de zijde van niet geërfden leidde deze ingrijpende maatregel tot verzet, omdat het voor hen een wezenlijke onteigening betekende. De meeste weilandbezitters grepen de geboden gelegenheid aan om zich van de bedoelde verordening vrij te stellen. Sommigen kochten de onteigening zelfs aan het begin van de negentiende eeuw nog af. Zo verzochten de gebroeders Bots en Leonard Swinkels

Een lopense

Sprekend over een stuk grond dat te koop of verkocht was, hadden mensen het vroeger over zoveel *'leupse'*. In het algemeen beschaafd Nederlands heet het een lopens of lopense. Hoe groot is nu één lopense? Ongetwijfeld heeft dit woord iets te maken met het werkwoord lopen. Vroeger waren er twee manieren om te bepalen hoe groot een perceel was: of door het uit te treden ofwel de lengte en breedte bepalen door het af te passen, of door te kijken hoeveel zaaizaad er nodig was om het perceel in te zaaien. De laatste methode was dus gebaseerd op een inhoudsmaat, men sprak dan van een lopenszaad of lopens. Het ging dan om een afgepast volume zaaigoed dat men in een zaaishort kon doen om in één loop uit te zaaien.

Bouches-du-Rhin, Monding van de Rijn

Dit was de naam van een Frans departement in de Nederlanden ten tijde van het Eerste Franse Keizerrijk. Het departement werd gevormd op 24 april 1810, enkele maanden voordat het overige deel van het Koninkrijk Holland geannexeerd werd. Het grondgebied werd samengesteld uit het deel van het Hollandse departement Brabant ten oosten van de Donge en het deel van het Hollandse departement Gelderland ten zuiden van de Waal. Deze gebieden waren op 16 maart 1810 door Frankrijk losgemaakt uit het Koninkrijk Holland en geannexeerd. Omdat Frankrijk de staatsgrens had bepaald werd ook een gedeelte van het departement Maasland overgedragen, namelijk het Land van Heusden en Altena en de kernen Werkendam, Dussen, Drongelen, Gansoijen en Hagoort.

in 1811 aan de gemeenteraad *'het graasrecht bekend onder de naam hoefslag, af te schaffen in twee bij elkaar behorende graslanden bij de watermolen'*.

De gebroeders Bots gaven te kennen bij hun grasland in de kleine Hurkensbeemd, *'een garenblekerij te willen vestigen, de fabriek uit te breiden en er meerdere huizen te bouwen voor de medewerkers'*, terwijl Leonard Swinkels aangaf op zijn weiland in de grote Hurkensbeemd *'gebouwen te willen vestigen die benodigd zijn voor de Indische drukkerij en om er een blekerij voor canvas en linnen te bouwen'*. Beide verzoeken werden ingewilligd op voorwaarde dat ze aan de gemeente een vaste jaarrente van respectievelijk van 7 en 11 francs zouden betalen en dat beide bouwplannen zouden worden uitgevoerd. De gemeente Helmond zelf, die in 1809 nog 300 lopensen hooibeemden bezat die toen nog aan het recht van hoefslag onderworpen waren, werd vermoedelijk van die last ontheven kort na een enquête in het jaar 1812, waarvan in de aanhef van dit artikel melding werd gemaakt.

Voor zover bekend, rust tegenwoordig het recht van hoefslag op geen enkele

weide onder Helmond meer. Ook in de meeste andere plaatsen zal het wel afgeschaft zijn. Aan het recht van hoefslag lag oorspronkelijk de gedachte ten grondslag dat het privaat eigendomsrecht geen absoluut recht is en dat het openbaar gezag er voor te zorgen heeft dat *'het gebruik van aardse goederen door het ene volksdeel niet zodanig aan de gemeenschap onttrokken moet worden, dat het andere volksdeel daardoor in grote levensnood raakt'*.

* Een zille is een roede van 20 voet. (een roede is een oude oppervlakte- en lengtemaat, die van plaats tot plaats verschilde, een voet is de gemiddelde lengte van een menselijke voet.

* Met lege beesten worden waarschijnlijk niet drachtige dieren bedoeld.

Bronnen:

- A. Frenken Pr.
- Gemeentelijke Resolutieboeken.
- Stadsrekeningen met bijlagen.
- Gemeentearchief van Helmond.
- Wikipedia de vrije encyclopedie,
- Tijdschrift voor taal en letteren onder bestuur van H.M.S. Bernsen, Dr. Th. Goossens, L.C. Michels, docenten aan de R.K. Leergangen te Tilburg.
- Met dank aan Pierre van de Meulenhof

Leengoed *Kruisschot*

door Jan Timmers

De hoeve Kruisschot in Stiphout is een moated site of omgrachte hoeve, zoals die in de 14de en 15de eeuw in de regio op meerdere plaatsen werden aangelegd. Het is een economisch gunstige periode, waarin veel geld verdiend werd door handel en nijverheid in wol en laken. De nieuwe rijken, soms direct voortgekomen uit oude adel, investeerden in nieuwe hoeven. De hoeve waar men zelf ging wonen kreeg een bijzondere status door er grachten omheen te leggen, waardoor het uiterlijk van een adellijk kasteel ontstond. Het geheel werd aangelegd in een relatief nat terrein, zodat de grachten ook in de zomer nog water voerden. Aan de andere kant zorgden de grachten ervoor dat het binnenterrein kon worden opgehoogd en daardoor droog kon blijven.

Kruisschot was een leengoed van de hertog van Brabant. In de Brabantse leenregisters komt Kruisschot voor vanaf 1382. De oudste leenman was Laurens Janszoon van Gerwen, die we mogen beschouwen als de stichter van het goed Kruisschot. Het goed bestond uit maar liefst 24 bunder heide, weiland en akkerland. De achtereenvolgende leenmannen en eigenaren zijn lange tijd leden van de familie van Gerwen en later ook andere vermogende families.

De omgrachte woning is in gebruik gebleven tot ergens in de 16de eeuw. Het gebouw is daarna gesloopt. Volgens Philips baron van Leefdael lag op Kruisschot in 1645 'nog seker molte met grachte omgraven, daer eertyts een huys opghestaen heeft'. Een molte of motte is een kunstmatige ophoging om er een adellijke woning op te bouwen. Deze verhoging is inmiddels niet meer aanwezig. De grachten bleven langer bestaan. In 1832 zijn op de kadasterkaart nog grote delen ingetekend. Nu is nog steeds een klein stuk aanwezig. Het nog bestaande deel van de gracht behoort tot het erf van de boerderij waar tot in de jaren negentig van de vorige eeuw de familie Van Schijndel woonde. Het ligt op de hoek van de Jonker

< *Situatie op Kruisschot volgens de kadasterkaart uit 1832. Het omgrachte perceel waarop in de middeleeuwen het leengoed Kruisschot werd gebouwd heeft het nummer A52. Pal ten zuiden daarvan sectie A53, gebouwd vlak voor 1775. Ten noorden de nummers A40 en A41. A41 was in de 18de eeuw de laatste boerderij die nog leengoed was. De huidige Jonker Karellaan volgt nu de route van de Heisteeg, het noordelijk deel van de gracht en de Uitweg naar het Schoor. De Hoge Weg heet nu Kruisschotseweg en de Zandstraat is de huidige Lieshoutseweg.*

Eigenaars en leenmannen van het leengoed Kruisschot

In de leenregisters van de hertog van Brabant komen achtereenvolgens de volgende leenmannen voor:

- 1382 Laurens Janszoon van Gerwen
 - 1420 Willem van Gerwen, zoon van Laurens
 - 1435 Jan van Gerwen alias van de Cruyschot, zoon van Willem
 - 1500 Willem van Gerwen, priester, zoon van Jan
 - 1516 Joorden Peterszoon van Gerwen, verkregen van zijn oom heer Willem van Gerwen
 - 1546 Arnt Peterszoon van Gerwen, broer van Joorden
 - 1547 Willem Peterszoon van Gerwen, broer van Arnt
 - 1589 Eustaas van Gerwen, zoon van Willem Peterszoon
 - 1626 Tobias van Eynatten, man van Mechteld, dochter van Eustaas van Gerwen, samen met seigneur Pasio de Pasy, man van Catharina, dochter van Eustaas van Gerwen, woonachtig in Modena (Italië)
 - 1649 Peter Marcus van Ouwen, gekocht van Tobias van Eynatten
 - 1650 Michiel Wouters van Houtert uit Gemert, gekocht van Peter Marcus van Ouwen
 - 1663 Peter Jan Wouters van Houtert, neef van Michiel
 - 1697 Michiel Jan Wouters van Houtert, broer van Peter
 - 1728 Godefridus Cox, man van Johanna dochter van Michiel van Houtert
 - 1740 Melchior Joost baron van Someren van Vryenens, heer van Croy, koopt het van Godefridus Cox
- Vanaf die tijd blijven de eigenaars van kasteel Croy steeds leenman en eigenaar van het leengoed op Kruisschot.

Het nog bestaande restant van de gracht om het leengoed Kruisschot. (foto Jan Timmers, 2012)

Familie Van Schijndel voor hun boerderij (A53) op de Kruisschot bij Stiphout. Van links naar rechts: Hendrik, Fried, Miet, Sien, Mieke en Grard (foto ± 1925, fotograaf onbekend, particuliere collectie)

Karellaan en de Kruisschotseweg. Het langgerekte perceel, aansluitend bij het erf van Van Schijndel in de richting van Croy, werd park van Kruisschot genoemd. Het leengoed is vanaf de 16de eeuw een normale boerderij, die noordelijk van de omgrachte hoeve lag en door de eigenaren steeds werd verpacht. In 1832 telde de buurtschap Kruisschot een viertal boerderijen. Verderop worden de achterenvolgende eigenaren genoemd. Daaruit

blijkt dat het oorspronkelijke leengoed aanvankelijk het gehele grondgebied van de buurtschap Kruisschot omvatte. Van het leengoed werden andere hoeven afgesplitst en het eigenlijke leengoed degradeerde tot een enkele boerderij. Het aparte kader op pagina 31 geeft een opsomming van de eigenaars en leenmannen van het leengoed Kruisschot.

Vanaf het eind van de 18de eeuw kocht de eigenaar van kasteel Croy een aantal

boerderijen op Kruisschot op en bouwde er ook nieuwe bij. Grote delen van het oude leengoed Kruisschot werden op deze manier toegevoegd aan het al uitgebreide bezit van de kasteelheren van Croy.

Eigenaars van de eerste afsplitsing van Kruisschot

In de loop van de tijd is de omvang van het leengoed Kruisschot behoorlijk verkleind. In 1732 is in het leenregister sprake van een hoeve op Kruisschot. Het omvatte toen en ook nog in 1778, een huis met pootakker, groot 4 lopense 39 roeden. Omgerekend is dat slechts 77 are. In 1832 beperkt het zich tot een enkele boerderij op Kruisschot, kadaster sectie A nummer 41.

Het leengoed Kruisschot was aanvankelijk veel omvangrijker. In de loop van de tijd zijn er andere boerenhoeven afgesplitst, die niet langer tot het leengoed werden gerekend. Dat is bijvoorbeeld het geval met de boerderij die in 1832 lag op kadaster sectie A nr 40. Het grenst direct aan het leengoed. De oudste eigenaars van deze aangrenzende boerderij blijken leden en erfgenamen te zijn van de familie Van Gerwen. (zie kader hiernaast)

Rond 1600 worden als eigenaars genoemd Marcus van Gerwen, de schout van Peelland en zijn directe familie met daarnaast de erfgenamen van jonker Frans van Fleru, gehuwd met Maria van Gerwen. Hun gemeenschappelijke voorouder is Udo van Gerwen, die leefde eind 15de eeuw. Hij was een kleinzoon van Laurens van Gerwen, de stichter van Kruisschot. De afsplitsing wordt nog lang het erfgoed van Gerard van Gerwen, alias van Stiphout genoemd. Deze Gerard was daarom waarschijnlijk de stichter

Eigenaars van de eerste afsplitsing (A40) van Kruisschot vanaf ca 1600:

- 1600 De erfgenamen van Frans van Fleru, man van Maria van Gerwen en jonker Marcus van Gerwen en diens nicht Liesbeth
- 1610 De hoeve wordt verkocht aan Antonis Huibert Antonissen
- 1632 Jan Laurens Donkers blijkt de eigenaar te zijn. Hij koopt een hoeve op Kruisschot aan Hendrick Aert Deckers, welke door de erfgenamen van Frans van Fleru verkocht was aan Antonis Huibert Antonissen
- 1655 Hendrik Aert Deckers verkoopt de hoeve aan Willem Jochems van Oldensee
- 1682 Zoon Willem van Oldensee erft van zijn vader Willem
- 1696 De erfgenamen van Willem van Oldensee verkopen de hoeve aan mede-erfgenamen Joannes en Arnoldus van Oldensee, kooplieden uit Helmond. De omvang van de hoeve is dan 3 lopense en 16 roeden
- 1726 Signeur Johan le Martinel, man van Maria van Oldensee, koopt de hoeve van zijn mede-erfgenamen
- 1743 Johan le Martinel verkoopt aan Adriaan Rijkers
- 1775 Erfgenamen Adriaan Rijkers maken een erfdeling. Huis op Kruisschot, 3 lopense 16 roeden, komt aan Jacob van Cruijssent, gehuwd met Adriana Rijkers
- 1802 Bij decreet van departementaal gerechtshof aan Jan Carel Gideon van der Bruggen, eigenaar van kasteel Croy

Twee boerderijen op de buurtschap Kruisschot. De achterste boerderij (A40) was in de 18de eeuw het laatst overgebleven deel van het oude leengoed Kruisschot. De boerderij vooraan is circa 1500 afgesplitst van het leengoed Kruisschot. (foto Jan Timmers, 2012)

en de eerste eigenaar van de afgesplitste hoeve. Hij was een zoon van Udo van Gerwen. De afsplitsing van het leengoed en de stichting van de hoeve zal daarom dateren van ca 1500.

De tweede afsplitsing

Behalve de twee noordelijke, naast elkaar gelegen boerderijen, lag in 1832 iets zuidelijker nog een boerderij, kadaster A nummer 53. De boerderij ligt pal naast het oude omgrachte terrein, dat nu min of meer tot het erf van de boerderij behoort. De hoeve blijkt gesticht te zijn vlak voor 1775 door Adriaan Rijkers, die we hiervoor ook al tegenkwamen. De boerderij werd gesticht op grond die oorspronkelijk ook toebehoorde aan de oude hoeve Kruisschot. De boerderij werd bij de erfdeling in 1775 eigendom van Johanna, dochter van Adriaan Rijkers, die gehuwd was met Peter Clement. In de cijnsregisters wordt dit dan een nieuw huis genoemd.

Conclusie

Drie boerderijen op de buurtschap Kruisschot in Stiphout zijn afkomstig van het oude leengoed Kruisschot, een

omgrachte hoeve die rond 1380 werd gesticht door Laurens van Gerwen. Op de hoek van de Jonker Karellaan en de Kruisschotseweg (kadasterkaart 1832 perceel A52) ligt nog een restant van de gracht. In de loop van de 16de eeuw werd het omgrachte perceel verlaten en verhuisde het leengoed naar kadastraal perceel A41. Het komt te liggen pal naast een hoeve die circa 1500 afgesplitst was van het leengoed Kruisschot (kadaster 1832 perceel A40). De derde boerderij was op zijn beurt ook weer een afsplitsing uit 1775 en lag in 1832 op perceel A53.

De buurtschap Kruisschot is kennelijk ontstaan uit één enkele middeleeuwse hoeve, die in de loop van de tijd werd gesplitst in meerdere delen en op die manier uitgegroeid is tot een gehucht.

Bronnen:

Voor dit artikel is dankbaar gebruik gemaakt van de studies van Theo Meulendijks over Stiphout, de aantekeningen van Wiro van Heugten en de publicaties over de familie Van Gerwen.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
AUTOBEDRIJF HOEFNAGELS DEALER CITROËN-HYUNDAI
BLOEMENMAGAZIJN DE SCHUUR
BEKKERS AUTOSCHADE
BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS
COENEN
DERISON GROENTE EN FRUIT
DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
DRUKKERIJ VAN STIPHOUT
FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
HINDENBERG RECLAMESTUDIO
IL BORGO HUIS MET DE LUTS
LUNCHROOM PAUL EN RIET
MAREIN ORGANIZING
MOSMAN AUTOSCHADE
O.M.D. NOTARISSEN
RABOBANK
VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
WESSELMAN ADVISEURS
WIJNHUIS HELMOND
VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG